

pri njej do konca. In reči moram, da se je nam igralcem brez izjeme radi svoje polnozvočnosti in sorodnosti z vsakdanjo govorico zelo priljubilo. Sprva se je temu ali onemu sicer nekoliko upirala, a izkazalo se je, da le radi svoje novosti. Tekom zadnjih predstav smo se je posluževali z užitkom.

Danes, ko zaključujem to svoje poročilo o letošnji sezoni, se je tudi ob priliki zadnje predstave že zadnjič zagrnil zastor. Na binokostni pondeljek, dne 9. t. m. se je uprizorila šestič drama »Kralj na Betajnovi«, v prid Cankarjevega spomenika.

FERDO KLEINMAYR:

PRIRODA V BOGOSLUŽJU IN BAJESLOVJU PRVOTNEGA ČLOVEKA

(Nadaljevanje)

JULIUS HART, po katerem posnemam sledeče podatke, trdi, da je svet, kakor obstoja v naziranju primitivnih človeških plemen, svet čarovništva in pretvarjanja, in da je njihova vera, vera v čarovništvo, kakor je bil tudi čarovnik prvi svečenik človeštva.

V ta svet je prvotni človek veroval kot v resnico. Nam se ta svet sicer zdi povsem pravljčen; njemu se ni zdel, ker prav tako ga je on videl, občutil, tako si ga je zamislil. Njegovo znanje o živalstvu popolnoma odgovarja njegovi živalski religiji. Veda in vera si na tej stopnji ne nasprotujeta. Zvezde so mu živali, in živali so mu zvezde, so v istini ne samo pomenijo.

Prvotni človek namreč ne pripoznava meje med človekom in živalijo, on ne loči človeškega rodu od živalstva; ta stroga ločitev je nastopila mnogo, mnogo kasneje. Ali tudi meje med »živo« in »mrtvo« prirodo ni v njegovem naziranju. Zato se pa po njegovem more človek pretvoriti v žival, rastlino ali reč, oziroma se more žival, rastlina ali reč pretvoriti v človeka. V vseh prirodnih plemenih srečamo vero v likantropijo t. j. v bitja, ki so pol človek pol žival, ali rastlina. Ni treba daleč iskati, saj se je ta vera do zadnjega ohranila celo med priprostimi sloji evropskih plemen. Kdo se ne spominja ob tej priliki slovenskih »psoglavcev«, »vodomecev«, »povodnjih mož«, raznih vil itd., ki vsi nosijo dele živalskega telesa, ali pa vsaj znake istega. Znak je to, da tudi naši pradedje niso strogo ločili človeka od ostalega živalskega sveta. Saj so prvotnemu človeku bili človek, žival, rastlina itd. le začasna oblika neke čarovniške sile. Ta čarovniška sila ima nad človekom moč osobito v spanju (»mora«), med katerim ga lahko

spreminja v razna bitja. Ob smrti pa izide iz njega ter se pretvori v nove živalske in rastlinske oblike, ali pa blodi po svetu kot pošastna senca, kakor n. pr. »božek« t. j. duh preminulega deda med našimi slovenskimi pradedi.

Prvotni človek toraj ne obožuje živali same na sebi, ne obožuje je, ker sluti v nji individualno dušo, ne obožuje je, ker je morda močnejša od njega; temveč on obožuje neko mnogoliko, sestavljeno bitje, ki se pretvarja iz ene oblike v drugo, obožuje kot boga silo pretvarjanja, ki se vsepovsod v prirodi pojavlja. Žival spoji s človekom v novo dvojliko bitje v žival-človeka, v človeka-žival, in to bitje potem obožuje, ker je nekaj višjega negoli žival.

To se posebno jasno opaža pri takozvanih živalskih plesih prvotnih plemen. Pri teh plesih si plesalci nadevlejo različne, često prav umetniško izdelane živalske krinke. S to krinko meni prvotni človek pridobiti si čarovniško moč, da se pretvori v višje bitje ter s tem zadobi oblast nad ono živalijo, katere znake nosi krinka. In za to gre slednjič tudi; saj je bil prvotni človek lovec.

Ko človek umre, preide po nazorih primitivcev v praset, kjer bivajo prabitja, mnogolike prikazni, med katerimi je živalska oblika najčesteje zastopana. Če je prvotnemu človeku že tukajšnji svet pravo pravljčno kraljestvo, je pač naravno, da ga praset v čudovitih delih in začaranjih še prekaša. Praset je pozorišče vsega stvarjenja, in ker je prvotni človek izbiral svoje bogove izmed živalstva, je pač naravno, da pripoveduje o živalih, ki so ustvarile svet.

Kako si predstavlja stvarjenje sveta? Prvotni človek ne izhaja s stališča, da v »začetku« ni bilo ničesar, temveč mu je v začetku

bilo vedno že nekaj, neka megla, neka voda itd., iz katere snovi nastane vse drugo potom čarovniške moči pretvarjanja, ki jo posedajo razna prabitja. Ta prabitja ustvarjajo iz snovi ali pa iz svojega lastnega telesa svet in vse ostalo na njem.

Vsako prvotno pleme ima svojega praočaka, iz katerega je izšlo. Ta praočak je ponajveč žival ali tudi rastlina. Podobo te živali časti in nosi vsako pleme kot svoj grb ali »totem«. »Totem« je znak pripadnosti k gotovemu plemenu, in totemizem igra veliko ulogo v socialni organizaciji primitivnih plemen.

Iz tega nam postane jasno, v čem obstoja bistvo živalske basni, iz katerih idej je prvotno izšla. Živali v basni so bajeslovna prabitja, veliki čarovniki, stvarniki zemlje in vseh stvari, one so sveta »totem«-bitja, žival, človek in bog hkrati. In kar one v basnih uče, to je prvotnemu človeku svet, božji nauk.

V ospredju vseh živalskih bogov stoji kača. Kako je prišla kača do te časti ni težko uganiti. Njen strup je znak moči, razcepljenost jezika je znak dvojnosti bitja, levitev kač je znak pretvarjanja; njeno bivanje na suhem in v vodi, njen na plamen spominjajoč gib, vse to je povzročilo, da je prvotni človek ravno v kači videl največjega čarovnika, da je dvignil kačo nad sebe. In ne da se niti danes utajiti, da nas pri srečanju kače, in tudi najnedolžnejše, spreleti neki poseben občut, ki mu ne vemo razlage, ki pa ima svoj izvor ravno v onem primitivnem naziranju, in smo ga nevede podedovali, kakor je menda strah, ki ga večina otrok občuti pri srečanju psa, tudi iz pradobe človeškega bivanja podedovan občutek.

Kača je torej najstarejše božanstvo, kačji kult je najstarejša religija. Kača nastopa v verstvu skoro vseh prvotnih plemen, oziroma zmaj, ki ima poleg kačjega telesa tudi še druge živalske ali človeške znake in lastnosti. Kača igra svojo ulogo v najvišjih religijah, pomenila je svetovno dušo, ali svetovno prabitje ali praset sam. Kača se sama raztrga ali pa razpoči, in iz nje nastaneta nebo in zemlja. In bajka o velikem boju s kačo ali z zmajem je temeljni motiv svetovnega bajeslovja, povsod jo srečamo v tej ali oni obliki.

Tudi nauk o stvarjenju sveta (kozmogonija) priča, da si je prvotni človek vso narodo razložil potom pretvorbe. In na ta način se da

tudi vse razložiti. Nam je seveda ta temeljna ideja verstva in svetovnega naziranja prvotnega človeka povsem tuja. Nam, ki iščemo povsod prirodni zakon in zakonito vršenje, se vidi tako naziranje povsem pravilno. Vendar nam ne more biti antipatično. Če namreč dobro premislimo, zdi se nam, kakor bi prvotni človek nekako slutil današnjo našo descendenčno teorijo.

To naziranje in z njim združeno živalsko bogočastje je dolgo obvladalo človeška plemena. Jedva prvi žarki vede so ga omajali. In bilo je zvezdoslovje ona veda, ki je dvignila, sloneča na moči matematičnega mišljenja, človeštvo za eno stopnjo višje ter mu podala novo vero, vero v svetlejša božanstva, v zvezde. Seveda se staro bogočastje ni kar tako udalo. Boj je bil hud, in sklepali so se kompromisi, tako da nosijo novi solnčni in zvezdni bogovi začetkoma še prav razločne sledove svojega razvoja iz živalskih bogov. Vendar zadobivajo polagoma povsem človeško podobo, postanejo povsem antropomorfni. Ali ne povsod.

V enem in istem narodu opazimo oba kulta, ki hodita vzporedno, n. pr. pri Egipčanih. Prosvetljeni krogi so si že ustvarili globji in čistejši nazor o božanstvu, široka ljudska masa pa še vedno časti živalske bogove, veruje v pretvarjanje in v »preseljevanje duše«.

V židovskem narodu se razvije strogo monoteistična verska ideja. Ali znano nam je iz Svetega pisma, da so morali duhovniki že od vsega početka in pozneje ostro postopati proti živalskemu bogočastju, ki se med ljudstvom vedno pojavlja, ter često tudi njegove kralje pridobiva na svojo stran. (Mojzes — zlato tele; častenje »Bala«!) Drugod pa se je ohranil živalski kult kljub vsemu monoteističnemu stremljenju do danes, n. pr. med Indi. Stari Grki so zasmehovali živalski kult drugih narodov, ali tudi njihovo bogočastje in bajeslovje ni brez sledov tega kulta. V grški mitologiji srečujemo često dvolika bitja, čujemo o pretvarjanju ljudi v živali in rastline in obratno, da celo najvišji njihov bog Zevs se često pretvori v žival. Kipi njihovih bogov so sicer povsem antropomorfni, vendar stoji poleg njih čestokrat žival.

Če zasledujemo razvoj pojmovanja o božanstvu od prvega početka sem, opazimo sledečo lestvo:

1. človek obožuje živo žival;
2. človek obožuje podobo živali, ki si jo je sam izdelal, in ki nosi povsem živalsko obliko;
3. vpodobljeni bog kaže hkrati človeške in živalske oblike;
4. vpodobljeni bogovi imajo povsem člo-

veško podobo, ali žival stoji poleg njih in igra ulogo v bajeslovju, kakor se tudi še časte »svete« živali.

Jedva znanstvena zoologija zatire slednjo sled živalskega bogoslužja.

(Dalje prihodnjič)

PREGLED

Glasbeni.

Javna produkcija gojencev Glasbene Matice v Trstu. Vse leto en sam učitelj: g. prof. Topič. V začetku leta 40 učencev, naraslo med letom na 117. Poleg šole pričel izprva s kvartetom, ki je nastopil po 7 tednih pri »Glasbenem večeru«. Ustanovil orkester, po treh mesecih koncertiral. Poučeval vijolin, klavir, petje in skupine po 10 do 12 ur na dan. V zadnjem trenutku zbral svoje sile, da omogoči »produkcijo«. — »Produkcija« je bila vsestransko zanimiv večer. Vzpored obširen in stopnjujoč se od neznatnih začetnih stvari do resnih skladb. Na drugi strani stopnjujoča se sposobnost... Pestra slika proizvajalcev od najmanjših do največjih; vsi mogoči temperamenti in skladbe primerne učenčevemu naturelu. V dvorani precej občinstva in zanimanje za vsako točko s tako prisrčnostjo, kakor da bi bili vsi ena sama velika družina.

Toda, ako bi bilo na tej naši zemlji vse zares tako lepo, ne bi stanovali bogovi več nad oblaki; in možgani, ki niso vajeni poprečnih rodoljubnih sodb in čudnih slavospevov v dnevnikih, temveč stroge ocene in stvarne, rodijo včasih misli, ki se ne skladajo z vsem in so vendarle vredne pomisleka in uvaževanja.

Ze beseda »produkcija« je nesrečno izbrana, povedati hoče, da se bodo učenci »producirali«. Kjer gre za kako osebnostno ambicijo je produciranje na mestu, ali pri umetnosti ne. Dosti boljša je beseda eksperiment, kakor rabijo na konservatorijih. Pri nas pride sedemleten otrok na oder, zagode neko mičkeno polko, aplavzov ni konca, in hitro velike šope rož in otrok se priklanja in napol poklekne, kakor je nekdaj videl Cirilo Medvedovo... ko se je zadnjič »produciral« v Trstu. Taka deklica ne pride po taki poti nikoli do umetnosti; kajti umetnost in svetost gresta vzporedno, pa jako daleč od puhlosti in daleč od »produciranja«. Na konservatorijih so končni eksperimenti le za povablence, in tako bi lahko bilo marsikaj dovoljenega, kar pri javnem ne more biti. In vendar se tam ne smejo nuditi gojencu ne cvetlice ne darovi, niti ni dovoljeno ponavljati skladbe, pa naj doseže proizvajalec še tako priznanje ž njo. Da je edino tako prav, pa spoznamo tudi iz priprostega dejstva, ko niso pri nas dobili zares najboljši gojenci niti ene cvetke...

Številka 1, 2 in 3.

Vzpored je bil dovolj dolg, da bi se tak eksperiment razdelil v dvoje: Takega, kjer nastopajo mali, da razveselijo svoje stariše; to je bolj internega pomena za šolo samo; in v drugi eksperiment, kjer nastopajo tisti, ki se ne pečajo več s polko, mišjim plesom in plesom.

Te deklice so pa nastopile zelo pogumno. Tu se je opazilo, da je klavir pretrd in da ni za koncert; s časom bo treba — vsaj na posodo — »Bösendorfer«.

Št. 4. Ko je g. profesor vendarle vijolinist, je čudno, da so tu pretežno klavirske ločke. Skladbica igrana že v pravem tempu, četudi zaradi »arpeggia« pretežka za izvajalca. Nobena skladba ni pisana za vajo.

Št. 5. Finejša skladba, podana precej gorko.

Št. 6. Program se stopnjuje od skladbe do skladbe, med eno in drugo kontrast. Ta je melanholična kakor deklica, ki jo igra.

Št. 7. Mali Rupelj je na poti do umetnosti, zares.

Št. 8. Prva skladba zelo fina, radi drobnejše razdelitve prve stopnje (spev v drobnih notah) razumljiva le tistim, ki se pečajo z glasbo. Grieg pa posnema ptičko, skladba je zelo prisrčna. Igralka ima mehko tehniko.

Št. 9. Ta sentimentalni valček je idealiziran ples, zelo lep in zaigran s čuvstvom.

Št. 10. Dasi nekoliko škriplje, se zato ni treba ustrašiti; Schubert ima pa v sonatini nekaj moškega in krepkega in zopet mehkega, kar pa ni prišlo do izraza. Za skladbo je škoda. Tisti večni tremolo je neko bombastično sredstvo, ki je neprestano v zlorabi. Madrigal priprosta sentimentalna skladba, že boljše izvajana, ker ni nastop več tako nervozen in boječ.

Št. 11. Album je odprt, v njem suha roža, ki vam jo je dala nekdanja ljuba znanka v lep spomin.

Št. 12. Igračica v gracioznem slogu, lepo podana.

Št. 13. Da se klasična glasba tako zelo zanemarja, in če se ravno porabi, smatra le za vajo, je velika in splošna bolezen vseh, ki vidijo v tehniki svoj ideal. Raffovo kavatino je treba razumeti nekoliko drugače, posebno v sredini tiste splošne dvige (»Generalauftakt«). Tehnično je bilo tudi to podano prav.

Ob koncu prvega dela vzporeda so izročili mojstru v priznanje lep venec s trakovi.

Št. 14. Drugi del vzporeda je bolj dostojanstven. Pričenja z Rahmaninovim preludijem: ruska sila in strast. Podan dostojno. Od tu dalje pa ima vse bolj značaj resnega koncerta.

Št. 15. Dva koščka za vijolin, oboje zaigral mali Rupelj zelo dobro, kaže da je med vsemi vijolinskimi učenci najbolj talentiran; zanj velja isto, kar bom omenil pri št. 18.

Št. 16. Obe skladbi lepi in lepo podani.

Št. 17. Tisti andante izvajan lepo, Ida Peric tiha, mirna in zelo marljiva.

Št. 18. Izvajanje je doseglo z Dvořakovim Slovanskim plesom višek. Pegan Zorica in Štular Dušan, oba zelo marljiva, oba zelo razvita, a vendar ima ta fant tak talent, da je najboljši učenec. Vidi se, da bo to njegov življenjski poklic, in da bo velik po našem svetu in v tujini. Ta cilj pa tirja še več nego mu more dati danes naša Matica, kajti za take učence bi morali vse učenje razdeliti v tri